بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓު
ދިވެހިރާއްޖެ

ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް

- ޤަޟިއްޔާ ނަންބަރު: 2023/HC-A/95
- އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް މުޙައްމަދު ނާއިލް ނަޖީބު މ.ނަހިސްޓޭރީލް / ކ.މާލެ
- އިސްތިއުނާފު ރައްދުވި ފަރާތް: ހައުސިންގ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ކޯޕަރޭޝަން ލިމިޓެޑް
- މައްސަލައިގެ ބާވަތް: އެއްބަސްވުމާއިމެދު ޚިލާފު އުފެދިގެން ހުށަހަޅާ މައްސަލަ

މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ މަޖިލިސް:
ފަނޑިޔާރު ފާޠިމަތު ފަހްރީޒާ
ފަނޑިޔާރު ހުސައިން މަޒީދު
ފަނޑިޔާރު ހަސަން ޝަފީޢު

ނިމުނު ތާރީޚް: 19 ޝަޢްބާން 1445
28 ފެބްރުއަރީ 2024

ހައިކޯޓުގައި ޤަޟިއްޔާ ރަޖިސްޓްރީ ކުރެވުނު ތާރީޚް: 17 ޝަޢްބާން 1444
09 މާރިޗު 2023

އިސްތިއުނާފުކުރެވުނު މައްސަލަ:

- **ނަންބަރު:** 291-CVCHD-2022
- **ނިންމި ފަރާތް:** ސިވިލް ކޯޓު ހުޅުމާލޭ ޑިވިޜަން
- **ބާވަތް:** އެއްބަސްވުމާއިގުޅޭ ޚިލާފު އުފެދިގެން ހުށަހަޅާ މައްސަލަ
- **ހުށަހެޅުނު ތާރީޚް:** 26 އޮކްޓޫބަރު 2022
- **ނިމުނު ތާރީޚް:** 22 ޑިސެމްބަރު 2022

ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2023/HC-A/95 ޤަޟިއްޔާ

އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް	އިސްތިއުނާފު ރައްދުވި ފަރާތް
މުޙައްމަދު ނާއިލް ނަޖީބު	ހައުސިންގ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ކޯޕަރޭޝަން ލިމިޓެޑް
ގާނޫނީ ވަކީލު: އޭޖީ.އިސްމާޢީލް އަޙްމަދު ވިޝާމް، ޗާރިޓު އެންޑް ކޯ. އެލް.އެލް.ޕީ	ވަކީލު: އޭޖީ.މުޙައްމަދު މުނާޒް ވަކީލު: އޭޖީ.ނަބީލް އިބްރާހީމް

މަދަނީ- ކޯޓުގެ އިޚްތިޔާރާއިގުޅޭ ސުވާލު އުފެއްދުން- Locus standi- މަދަނީ އިޖްރާއާތުގެ ޤާނޫނުގެ 20، 110 ވަނަ މާއްދާ

ފަނޑިޔާރު ފާޠިމަތު ފަރްހީނާގެ ރައުޔު:

ތަޢާރުފު:

1. މިއީ، ސިވިލް ކޯޓު ހުޅުމާލޭ ޑިވިޜަންގެ 2022-CVCHD-291 ނަންބަރު ޤަޟިއްޔާގެ ނިންމުން ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ އުޞޫލުތަކާ ޚިލާފު ކަމަށް ބުނެ، ކ.މާލެ، މ.ނައިސްޓެރީވް މުޙައްމަދު ނާއިލް ނަޖީބް (މިގެ ފަހުން " **މުޙައްމަދު ނާއިލް**" ނުވަތަ "**އިސްތިއުނާފު ކުރާ ފަރާތް**") އިން އެ ނިންމުން އިސްތިއުނާފު ކޮށްދިނުމަށް އެދި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓަށް ހުށަހަޅުއްވުމުން ބަލާފައިވާ ޤަޟިއްޔާއެކެވެ.

2. މި ޤަޟިއްޔާގައި އިސްތިއުނާފު ޢަރުޟުވާ ފަރާތަކީ ހައުސިންގ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ކޯޕަރޭޝަން ލިމިޓެޑް (މިގެ ފަހުން "**އެޗް.ޑީ.ސީ**" ނުވަތަ "**އިސްތިއުނާފު ޢަރުޟުވާ ފަރާތް**") އެވެ.

މައްސަލައިގެ ފަސްމަންޒަރު:

3. 13 ޖަނަވަރީ 2022 ގައި އެޗް.ޑީ.ސީ ގެ ފަރާތުން "ހުޅުމާލޭ ދެވަނަ ފިޔަވަޅުން ދިރިއުޅުމަށް ބިނާކުރުމުގެ އުސޫލުން ގޯތި ވިއްކާ ގޮތް މައުލޫމާތު ކަރުދާސް" އާންމުކޮށް[1]، ބިޑަށް ހުޅުވާލާފައިވެއެވެ.

4. މިއިޢުލާން ގެނެސް 16 ފެބްރުއަރީ 2022 ގައި މުޙައްމަދު ނާއިލް ބިޑަށް ހުށަހަޅައިފިއެވެ. އަދި ބިޑަށް ކާމިޔާބުވެފައިވާ ކަމަށާއި، ބިޑަށް ގޮތުގެ އެއްބަސްވުމުގެ ކޮޕީ ބިލުގެ އިންވޮއިސް ނަގާ ޖީއެސްޓީ ދައްކަމަށް އެޗް.ޑީ.ސީ ގެ ފަރާތުން މުޙައްމަދު ނާއިލަށް އަންގާފައިވެއެވެ.[2] ބިން ގަތުމަށް ދައްކަންޖެހޭ ފައިސާ ދައްކާފައިނުވާތީ ބިޑު ސެކިއުރިޓީ ނަގާނެ ކަމަށް މުޙައްމަދު ނާއިލް އަށް 18 އޮގަސްޓް 2022 ގައި އެޗް.ޑީ.ސީ އިން އަންގާފައިވެއެވެ.[3]

---

[1] އެޗް.ޑީ.ސީގެ ނަންބަރު HDC(161)-BSI/IU/2022/20 (13 ޖަނަވަރީ 2022)

[2] އެޗް.ޑީ.ސީގެ ނަންބަރު HDC(161)-MKS/PRV/2022/1805 (12 ޖޫން 2022)

[3] އެޗް.ޑީ.ސީގެ ނަންބަރު HDC(161)-MKS/PRV/2022/2710 (18 އޮގަސްޓް 2022)

ސިވިލް ކޯޓު މަރުޙަލާ:

5. މުޙައްމަދު ނާއިލްގެ ފަރާތުން ބީލަން ހުށަހަޅައި، އަދި އެބީލަން އެޗް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން ޤަބޫލުކުރުން ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި އެއްބަސްވުމަކުން ބަނދުވުން ފަހުން ބީލަމުގައި ނުވަތަ މަޢުލޫމާތު ކަރުދާސްގައިވެސް ނުހިމެނޭ ޝަރުޠުތަކެއް ލާޒިމްކޮށްފައިވާ ކަމަށް ބުނެ، މި ޝަރުޠުތަކަށް ޢަމަލުކުރުން ހުއްޓުވުމުގެ ބާޠިލުކުރުން އަދި އެކަމާއި ގުޅިގެން ޝަރީޢަތް ގެންދިޔުމާ ބޭނުންވާ ގުޅުމުގެ ބޭނުމަކަށް މައްސަލަ ހުށަހަޅައެވެ.[4] އެއީ އިސްތިޢުނާފުކުރެވޭ ބަލައިބަލާފައި ސިވިލް ކޯޓު ހުކުމާ ޖަވާބުދާރީގެ ނަންބަރު 291-CVCHD-2022 ގަޟިއްޔާއެވެ.

6. ސިވިލް ކޯޓަށް މައްސަލަ ހުށަހަޅާ ފޯމުގައި މުޙައްމަދު ނާއިލްގެ ފަރާތުން މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ހާމަކޮށްފައިވަނީ، ބީލަމުގައި ނުހިމެނޭ މަޢުލޫމާތުގެ ގޮތުގައި ހިމެނިފައިނުވާ ކަންކަން ފަހުން ޝަރުޠުކޮށްފައިވާ ކަމަށެވެ. މިގޮތުން، އިމާރާތްތަކުގެ އުސް މިނަކީ 18.5 މީޓަރު އަދި އިމާރާތްތަކުގައި ގިނަވެގެން 6 ބުރިއަށް އަންގައިފައިވާކަމަށާއި، މިޝަރުޠުތަކަށް ޚިލާފުކޮށް "ހުޅުމާލެ ނެއިބަރހުޑް 4 އަދި 5 ގެ ޕްލޭނިންގ އަދި އިމާރާތް ކުރުމުގެ ގަވާއިދު" އާއި ޚިލާފުން ބޭރު ނުވި ހަދާފައިވާ ގަވާއިދެއް ކަމަށާއި، އަދި ގެއްލުމެއް އެއްބަސްވުމުގެ ސަރުކާރުގެ ކުރިން ތަނުގެ އިންޒާރު ދޭންވާނެކަމަށް ކުރި ޝަރުޠުތަކެއް އެފަރާތަށް ނޯޓިސްދޭކަމަށާއި، އެކަން ބިލްޑިންގކޮށްފައިވާ ކަމަށެވެ.[5]

---

[4] މުޙައްމަދު ނާއިލްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓު ހުކުމާމެދު ޖަވާބުނާމާ "އިސްތިއުނާފު ޝަރީޢަތަށް ދިއުމާ ހުށަހަޅާ ފޯމު" ގެ ދަށުގައި ހުށަހެޅުން

[5] ޢަރުޟީގެ "މައްސަލަ އުފެއްދުމަށް ބިނާވެފައިވާ އަދި ދަޢުވާކުރާ ފަރާތުން ބަޔާންކުރާ ވާޤިޢާތައް"

އެޗް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞް އާ މެދު ސުވާލު އުފެއްދުން

7. މުޙައްމަދު ނާއިލްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓަށް ހުށަހެޅި ދަޢުވާއާ ގުޅިގެން މައްސަލަ ރައްދުވާ އެޗް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު އިޢުތިރާޟްކޮށް، މައްސަލައިގެ ދަޢުވާ ކޯޓު ބާޠިލުކޮށްދިނުމަށް އެދި ހުށަހެޅިއެވެ.[6]

8. އެގޮތުން އެޗް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު ސުވާލު އުފައްދާފައިވާ ސަބަބުތަކަކީ؛

8.1. މުޙައްމަދު ނާއިލްގެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ދަޢުވާ ކޯޓަށް ބެލުމުން، ދަޢުވާ ބިނާކޮށްފައިވަނީ [illegible] ވާޤިޢާތަކަކަށްވުން؛ އެގޮތުން ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ؛

8.1.1. ދަޢުވާގައި "ހުޅުމާލެ ނެއިބަރހުޑް 4 އަދި 5 ގެ ޕްރޮޖެކްޓްސްގެ އަދި އިމާރާތް ކުރުމުގެ ޤަވާއިދު" އަކީ ކުންފުންޏާބެހޭ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ބާރު ލިބިގެން ހަދާފައިވާ ޤަވާއިދެއް ނޫންކަމުގައި ބުނެފައިވީނަމަވެސް، މިޤަވާއިދުގެ 1 ވަނަ މާއްދާގެ އިބާރާތަށް ބެލުމުން މިޤަވާއިދަކީ ކުންފުންޏާބެހޭ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ހަދާފައިވާ ޤަވާއިދެއް ކަމުގައި ނުބުނާކަމާއި، ޤަވާއިދުގައި [illegible] އެޗް.ޑީ.ސީއަކީ ކުންފުންޏާބެހޭ ޤާނޫނުން ބާރު ލިބިގެން އުފެދި ހިނގަމުން އަންނަ ކުންފުންޏެއްކަން އިނގޭކަމަށް؛[7]

8.1.2. އިމާރާތްކުރުމުގެ ޤަވާއިދު މައްސަލައިގެ މުޙައްމަދު ނާއިލާ ހިއްސާ ކޮށްފައި ނުވާކަމަށް ބުނެއި، މިމައްސަލައަކީ [illegible] ގުޅުންހުރި މައްސަލައެއް ކަމަށް؛[8]

8.2. ދަޢުވާ ކޯޓަށް [illegible] ދަޢުވާ ހުށަހަޅާ ފަރާތުގެ ޒިންމާއެއް ކަމަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ބައެއް [illegible] [illegible] ބައެއް [illegible] [illegible];[9]

---

[6] އެޗް.ޑީ.ސީން ސިވިލް ކޯޓު ހުށަހެޅި ޖަވާބު ހުށަހެޅުނު "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު އިޢުތިރާޟުކުރާ ލިޔުން"- 13 ނޮވެމްބަރު 2022

[7] އެޗް.ޑީ.ސީން ސިވިލް ކޯޓު ހުށަހެޅި ޖަވާބު ހުށަހެޅުނު "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު އިޢުތިރާޟުކުރާ ލިޔުން" 3 ވަނަ ޕެރެގްރާފް

[8] އެޗް.ޑީ.ސީން ސިވިލް ކޯޓު ހުށަހެޅި ޖަވާބު ހުށަހެޅުނު "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު އިޢުތިރާޟުކުރާ ލިޔުން" 4 ވަނަ ޕެރެގްރާފް

[9] އެޗް.ޑީ.ސީން ސިވިލް ކޯޓު ހުށަހެޅި ޖަވާބު ހުށަހެޅުނު "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު އިޢުތިރާޟުކުރާ ލިޔުން" 5 ވަނަ ޕެރެގްރާފް

8.3 ދެފަރާތު ދެމެދު ކޮންޓްރެކްޓެއް ޤާއިމުވެފައިވާކަމަށް ބުނާއިރު، އެމް.ޖީ.ސީގެ ފަރާތުން މުޙައްމަދު ނާޒިމްއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީއަކީ، ކަންޑިޝަނަލް އެކްސެޕްޓެންސް (counter offer) އެއްކަން ސިޓީގެ ނަޞްޞަށް ބެލުމުން އެނގޭކަމާއި، ސިޓީގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޝަރުތުތައް މުޙައްމަދު ނާޒިމްގެ ފަރާތުން ފުރިހަމަކުރައްވައި ނުވުމުން ދެފަރާތު ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ވެފައިވާކަމަށް އެމް.ޖީ.ސީގެ ފަރާތުން ނުދައްކާކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން، ދެފަރާތު ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ނެތިސް މުޙައްމަދު ނާޒިމްއަށް ހިލާފަށް [illegible] [illegible] މިމުޢާމަލާތުގައި [illegible] [illegible] ނުކޮށްދިނީ، މައްސަލައިގައި މަސްއޫލު [illegible] ޖަވާބުދާރީވާން ނުޖެހޭކަމަށް،[10] މިއެވެ.

9. އެމް.ޖީ.ސީގެ މިހުށަހެޅުމަށް މުޙައްމަދު ނާޒިމްގެ ފަރާތުން ރައްދު ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ.[11] އެރައްދުގައި މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ، އެމް.ޖީ.ސީގެ ފަރާތުން އިޚްތިޞާޞް [illegible] ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންތައްތަކާއި، މަދަނީ އިޖްރާއާތުގެ ޤާނޫނުގެ[12] 20 ، 46 އަދި 47 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަންކަމުން، ރިޢާޔަތްކުރާއިރު، ހުށަހަޅައިފައިވާ ދަޢުވާ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ކޯޓަށް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަދި ސަބަބުތަކެއް ނޫން ކަމަށެވެ. އެގޮތުން، ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތުގެ ރަޖިސްޓްރީގެ ނުވަތަ އެޑްރެސް [illegible]، ސިވިލް ކޯޓުގެ ޝަރުޢީ ދާއިރާއަކަށް ނުވުމުން، މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ސިވިލް ކޯޓަށް ނުވަތަ ސިވިލް ކޯޓުގެ [illegible] [illegible] ދިމާނުވާކަމަށެވެ. އަދި، އެމް.ޖީ.ސީގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ކަންކަމަށް، ދަޢުވާގެ ރައްދުގައި ހުށަހަޅައިފައިވާ ކަންކަން ކަން އެމް.ޖީ.ސީގެ [illegible] ބެލުމުން އެނގޭކަމަށެވެ. މުޙައްމަދު ނާޒިމްގެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި [illegible] [illegible] [illegible]، މަދަނީ އިޖްރާއާތުގެ ޤާނޫނުގެ 20 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާގޮތުން، ހުށަހަޅައިފައިވާ ދަޢުވާ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ކޯޓަށް ލިބިފައިވާކަމުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަދި [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]

---

[10] ކޯޓުގެ [illegible] [illegible] ފޯމު- 6 ވަނަ ޞަފްޙާ

[11] ކޯޓުގެ [illegible] [illegible] ހުށަހަޅުއްވާފައިވާ [illegible]- 27 ނޮވެމްބަރު 2021

[12] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

ކަނޑައަޅާ، ހުރި ވަޒަންކޮށް، ހުއްދަކުރުމުން ބަދަލުން ކަނޑައަޅުމަކީ، މަސްއޫލީ ގޮތުން މައްސަލަ ބަލާ ބުނުމަށް ވާސިލްވުމުގައި ފަނޑިޔާރުން ދިރާސާކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް ކަމުން، އެމް.ޖީ ސިވިލް ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅުން ބަލައިގަންނާނީ ތަސްދީޤު ނުކުތާކަމަށް ކަނޑައެޅިގެން ދޫކޮށްލަދޭ، މައްސަލަ ސިވިލް ކޯޓު ހުކުމާއި ޚިލާފަށް ބަލައިގަނެވޭ ގޮތަކަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށެވެ.

10. އެމް.ޖީ ސިވިލް ފަރާތުން ކޯޓުގެ އިސްތިޢުނާފު ހުށަހަޅާފައިވާ ގޮތަށް ބެލުމުގައި ކަނޑައެޅުމަށް ސިވިލް ކޯޓުގެ ހުކުމާއި ޚިލާފަށް ނިންމާފައިވާ އަސާސީ ދެއަސާސްތަކެވެ.

"ދަރިފުޅު، ހަޟާނަތު ގެންގުޅުމަށް ކަމުގެ ޙައްޤު ދިނުމަށް ދޫކޮށްލަދިނުމަށް ގެ.ކައިޒާނީގެ، މުޅިއަށް ނުފޫޒު ނަޒަރު ހުކުމްކުރާ ދަ ކަމަށްޓަކައި، ހަޟާނަތު ގެންގުޅުމަށް ކަމުގެ ދަރިފުޅު އެއް މުޅިއަށް ނުފޫޒު އިހުތިމާމު ހުކުމްކުރާ ދަރިފުޅު ފުރުޞަތު ދިނުމަށް ބުނެދީ ދަރިފުޅު ވީހާވެސް ބޮޑު ތެރިއިމާރާތުގެ ކަމަށް ދެމިހުރެވޭނެ ނުވަތަ އެއްބަސްވުމެއް ދެމެހެއްޓުމަށް ތަރުބިޔަތު ދިނުމުގެ ފަރާތަކަށް ކަމާއިގުޅޭ އިސްލާމްދީނުގެ އުސޫލުތަކާއި ދެމެހެއްޓުމަށް ނަޒަރު ދީފައި ދަރިފުޅު ހަޟާނަތު ގެންގުޅުމަށް ކަމުގެ ހައްޤު ދަރިފުޅުގެ ބެލެނިވެރިޔާއަށް ކަމަށް ދެއްވާ ބަދަލު ކަމަށް ބަލައިގަނެވޭ ފަދަ ހުކުމެއް ދަރިފުޅަށް ފައިދާ ހުރި ކަމެއް ކަމަށް ކަނޑައަޅައި ބުނުމަށް ދެއްވާފައިވާ ބަޔާނެވެ."

11. ސިވިލް ކޯޓުގެ އިސްތިޢުނާފު ބަޔާންކުރެވުނު ނިންމުމަކީ ފާސިލުވި ސަބަބު ކުރުމުގެ ނަޒަރުން ބަލާއިރު ފަރާތަކަށް އަސާސީ ކަމެކެވެ.

11.1. އިސްތިޢުނާފު ކުރި ފަރާތުގެ ދައުވާ ބަޔާންކުރެވިފައި ސުވާލުގެ ވާރިސުންނަށް ދަރިފުޅު އާއި ތިމާވެށްޓާ ހަމަހަމަ ކުރުމުގެ ޙައްޤު، ދަރިފުޅު ހަޟާނަތު ގެންގުޅުމަށް ކަމުގެ ބާރު ކަމަށް ވާތީވެ ކުރި ހުކުމް ކަނޑައެޅުމަށް، ދަރިފުޅާއި ދިމާވާ ދުވަހެއް ކުރުމަށްވެސް ހަޟާނަތު ކުރާ ފަރާތަކުން، ހުކުމް ކަނޑައެޅުމުގައި ބަލައިގަންނަ ބަލައިގަތުމާއި ކުރިއަށް ދާއިރު ބަލައިގަނެވޭ ހުކުމް ކުރި އިސްތިޢުނާފު ކުރި ފަރާތުގެ އެއްބަސް، މަސައްކަތްކޮށްދިނުމުގެ ވާރިސުން ކަނޑައެޅި، ކަމުގެ ހަމަހަމަ ކުރުމުގެ ފަރާތް ކަމަށް ހުށަހަޅައި ދޭ ހުކުމް ކަނޑައަޅުއްވާފައި ވަނީ ފަދަ ހުކުމެއް ކަމަށް ވާތީއެވެ.[13]

---

[13] ސިވިލް ކޯޓުގެ ހުކުމާގެ ޖިވިޔަންގެ ނަންބަރު 2022-CVCHD-291 ޤަޟިއްޔާގެ ޝަރީޢަތް ނިންމުންގޮތް ގެ ނަންބަރު 4 ގެ (ނ)

.11.2 ހުޅުމާލެ ދެވަނަ ފިޔަވަހިން ދިރިއުޅުމަށް ބީލަމުގެ އުސޫލުން ގޮޅި ވިއްކާލަން ހުށަހެޅި ބީލަން ފޯމަލީ، ބީލަމުގައި ހިމެނޭ ބިންތަކުން ބިމެއް ގަތުމަށް ހުށަހެޅުމެއް (offer) އެއްކަމާއި، އެ ހުށަހެޅުމުގައި ވަކި ޝަރުތުތަކެއް ބަޔާންކޮށްފައިވާނަމަ، އެ ޝަރުތުތަކަށް ފުރިހަމަކުރުމުން އެ ހުށަހެޅުން (offer) ގަބޫލުކުރި (acceptance) ކަމަށް ބެލެވޭނެކަމާއި، ނަމަވެސް އެޗް.ޑީ.ސީން ހުށަހެޅި 2 ޝަރުތު (ބިމުގެ އަގު އަދާކުރުން އަދި އިންޝާރު ކުރުމަށް ޑިޕޮސިޓް ފައިސާ ދެއްކުން) ފުރިހަމަ ކޮށްފައިނުވާކަން ދެފަރާތުގެ ބަޔާނުން އެނގެން އޮތުމުން، އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވުމަށް އެޗް.ޑީ.ސީން ހުށަހެޅި ޝަރުތުތައް ފުރިހަމަކުރު ނާއިރު ޔަގީނުން ފުރިހަމަކޮށްފައިނުވާތީ، އެ ހުށަހެޅުން ޤަބޫލުކޮށް ނާއިރު ޤަބޫލުކޮށްފައިވާކަން ބެލެވެން ނެތުމުން، ދެފަރާތު ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވެފައިވާކަމަށް ބަލައި، ދަޢުވާކުރުމުގެ ޙައިޘިއްޔަތު (locus standi) އިސްތިޢުނާފު ކުރާ ފަރާތަކަށް ނުލިބޭކަން؛[14] މިއެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓަށް ހުށަހެޅިފައިވާ އިސްތިޢުނާފީ ނުކުތާތަކާއި ދެފަރާތުން ފާހަގަކުރި ކަންކަން:

12. ސިވިލް ކޯޓު ހުކުމާއި ދިފާޢުގެ ނަންބަރު 291-CVCHD-2022 ނިންމުން ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ ހަމަތަކާ އެއްގޮތް ނުވާކަމަށް ބުނެ އިސްތިޢުނާފު ކުރުމަށް އޮތީ ދެފަރާތުގެ ފަރާތަށް އަންނަނިވި ނުކުތާތަކަށް ފާހަގަކޮށް، އެނުކުތާތަކާގުޅޭ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި ވާހަކަ ދައްކާފައިވެއެވެ. އެގޮތުން ހުށަހަޅާފައިވާ؛

.12.1 **ފުރަތަމަ ނުކުތާއަކީ،** ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/62 ޤަޟިއްޔާގާ ޒާތަކަށް އިސްތިޢުނާފުކުރާ ފަރާތަކަށް ދަޢުވާކުރުމުގެ ޙައިޘިއްޔަތު ލިބިފައިނުވާކަން ކަނޑައަޅާފައިވާކަމަށް ބުނެ ހުކުމަކީ ނުކުތާއެވެ.

---

[14] އެބަރ ގެ 4 ގެ (ރ)

12.1.1 މިނުކުތާގެ ތަފްސީލުގައި މުޙައްމަދު ނާއިރްގެ ފަރާތުން ފާހަގަކުރަނީ، ދަޢުވާ ކުރުމުގެ ހައިސިއްޔަތު ލިބިފައިނުވާކަމަށް ނިންމާފައިވަނީ، މައްސަލައިގެ ވާޤިޢާތަކާއި، ކަންހިނގާފައިވާ ގޮތަކަމަށް އިސްތިއުނާފު ކުރާ ފަރާތުން ފާހަގަކުރާ ކަންކަމަށް ރިޢާޔަތްކުރުމަކާ ނުލައިކަމަށާއި، އެގޮތުން، ދަޢުވާގައި ހުށަހަޅާފައިވާ ކަންކަމަކީ ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ހިނގާފައިވާ މުޢާމަލާތަކާ ގުޅިގެން ޝަރީޢަތުން ގޮތް ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަންތައްތަކެއް ކަމަށެވެ.

12.2 **ދެވަނަ ނުކުތާއަކީ،** މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ[15] 20 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށް އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލައަކީ، ހުށަހެޅިފައިވާ ގޮތަށް ކުރިއަށް ގެންދެވޭނެ މައްސަލައެއް ނޫންކަމަށް ކަނޑައަޅުއްވާފައިވުން ކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއެވެ.

12.2.1 މިނުކުތާގެ ތަފްސީލުގައި މުޙައްމަދު ނާއިރްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 20 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ އިސްތިސްނާއީ ހާލަތްތަކަކީ އެޤާނޫނުގެ 49 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ފަދައިން، ގިނަ ކޯޓުތަކަކަށް މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިފައިވާ ހާލަތްތަކާއި އަދި ގިނަ ކޯޓުތަކަކަށް އެއް މައްސަލައެއް ހުށަހެޅިފައިވާ ހާލަތުގައި އެކޯޓުތަކުން އިޚްތިޞާޞް ލިބިގެންވާ ކޯޓު ކަނޑައެޅުމުގެ އިޖުރާއަތު ކަމަށެވެ. އެޤާނޫނުގެ 50 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރަމުން "ޚަސްމު [illegible]" ގެ އުޞޫލު ތަފްސީލުކުރަންޖެހޭ ބާވަތް، އަދި 51 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ފަދަ ޖިނާއީ ކޯޓަކުން އިޚްތިޞާޞް ލިބިދޭ ބާވަތް، ނުވަތަ އެޤާނޫނުގެ 58 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ފަދައިން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބޭރުގެ ކޯޓަކުން ހުށަހެޅި މައްސަލަ ކުރިއަށްދަނިކޮށް [illegible] އިސްތިއުނާފު ކުރެވޭ [illegible] ގައިމުވެފައި ނުވާކަމަށެވެ. އަދި މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 20 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ "އާންމު އުޞޫލު" އަކީ ކޮބައިތޯ ބަލާއިރު، އެޤާނޫނުގެ 47،46 އަދި 49 ވަނަ މާއްދާއަށް ރިޢާޔަތްކުރަންޖެހޭ ކަމަށާއި، 46 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ 1 ވަނަ ނަންބަރުގެ ދަށުން

---

[15] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

ހުށަހެޅިފައިވާ ދަޢުވާގައި ގޮތެއް ކަނޑައެޅުމުގެ އިޚްތިޔާރު ލިބިގެންވަނީ ސިވިލް ކޯޓަށްކަމަށް ސާބިތުކަމަށެވެ.

12.3. **ތިންވަނަ ނުކުތާއަކީ،** ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/91 (ކޯޓުތަކާބެހޭ ޤާނޫނު) ގެ 4 ވަނަ މާއްދާއި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2013/SC-A/27 ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ އުސޫލުތަކާއި، މައްސަލައާ ގުޅިގެން ހުށަހެޅިފައިވާ ލިޔެކިޔުންތަކާއި، ދެފަރާތުން ފާހަގަކުރި ކަންކަމަށް ރިޢާޔަތްކުރައްވައި އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވާކަން އެނގެން ނެތްކަމަށް ކަނޑައަޅައިފައި ވުންކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއެވެ.

12.3.1. މިނުކުތާގެ ތަފްސީލުގައި މުޙައްމަދު ނާޒިރުގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވާ، އޮޑިޓް ރިޕޯޓްގެ ސަފުޙާގައި[16] "ދަރަނިވެރިން ބިން ގަތުމަށް އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމުގެ ކުރިން ތިރީގައިވާ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަކުރުމަށް ދަރަނިވެރިވާނެވެ." މިފަދައިން އޮތުމުން، ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ކޮންޓްރެކްޓެއް ފުރިހަމަވެފައިވާކަމާއި، އެއީ ހުށަހެޅިގެން އެއްބަސްވުމަށް ފަރާތުން ޒަވާލުކުރެވިފައިވާކަމާއި، ސަބަބަކީ ބާރުކަށްކުރެވޭ، ޝަރުޠުތަކާއި، އެއްބަސްވުމުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ފުރިހަމަކުރުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ޝަރުޠުތަކާއި ސިޓީގެ ސާފު އިބާރާތުން އެނގެނީ، ބިން ވިއްކުމަށް ދެފަރާތުގެ މުޢާމަލާތުގެ އޮޑިޓް ރިޕޯޓް ބިން ގަތުން ފަރާތަށް، ކޮންޓްރެކްޓު ޤަބޫލުކުރަނީ ވަކި މުއްދަތެއް ގޮތަކަށްކަމަށް ނަމަވެސް ކޮންޓްރެކްޓު ކުރުމުގެ ކަމަށް ބުނެފައި އިތުބާރުކުރުމުގައި ދެފަރާތުން ހިއްސާކުރެވުނުކަމަށް ބާރުނުވާނެ ޤާނޫނީ އެއްވެސް ނަތީޖާއެއް ނުނިކުމެ. އެހެންކަމުން، ދެފަރާތް ދެމެދު ލިޔުން ކުރިން އެއްބަސްވުމެއް ނެތްކަމަށް، ޤާނޫނު ފުރިހަމަވާ ކޮންޓްރެކްޓެއް ފުރިހަމަވެފައި މުޢާމަލާތުގައި ފަރާތްތަކުގެ ހުކުމް ކަމަށެވެ.

---

[16] އޮޑިޓް ރިޕޯޓް ނަންބަރު HDC(161)-MKS/PRV/2022/1805 (12 ޖޫން 2022)

އިސްތިއުނާފު ރައްދުވާ ފަރާތުގެ ޚުލާސާ:

13. އާންމު އުސޫލުން މަދަނީ މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ސިވިލް ކޯޓަށް ލިބިފައިވިނަމަވެސް، އެކޯޓުން އެމައްސަލަ ބަލައިގަންނަވާނެ ވުޖޫދުގައިވާކަމަށް ބުނެ، ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞްއާއި ގުޅޭ ސުވާލު އުފެއްދި ހުށަހެޅި ހުށަހެޅުމަށް ޖަވާބުދާރީވުމުގެ ފުރުސަތު މުޙައްމަދު ނާޒިމަށް ލިބިދީފައިވާއިރު، އޭގެ ރައްދުގައި މުޙައްމަދު ނާޒިމްގެ ފަރާތުން އެއްވެސް ޤާނޫނީ މަސްދަރަކަށް، ޤާނޫނީ ނުކުތާއަކަށް ރުޖޫޢަވެފައި ނުވާތީ، މިހެން ކޯޓުތަކުގެ ޤާނޫނުގެ[17] 32 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ) އާއި 43 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފު އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާތަކެއްކަމަކަށްނުވޭ.

14. ކޯޓުން މައްސަލަ ބަލައިގަންނަވާ ވުޖޫދުވެފައިވާކަމަށް ބުނެ ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞްގެ ތިބެގެންނާ ކަމަށް ކަނޑައަޅައި ދިނުމަށް އެދޭ ބާރުތަކުގައި ކޯޓުން ގޮތުން ކަނޑައަޅައިދެއްވުމަށް، އާންމު އުސޫލުން އެފަދަ މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ކޯޓަށް ލިބިފައިވިނަމަވެސް، އެގްރީމެންޓުގައި އެކޯޓުން އެމައްސަލަ ބަލައިގަންނަވާނެ ވުޖޫދުގައިވާ ނުވަތަ ކޯޓުގެ ބާރުތަކުގައި ކަމަށާއި، އެގްރީމެންޓް ކޮންޓްރެކްޓުގެ އުޞޫލުތަކާއިވާކަމާއި، އެކްސެޕްޓެންސްއާއި ޚިލާފުވާ ކަމަށް ދަފުތަރުގައިވާ ކޮންޓްރެކްޓުގެ ޝަރުތުތަކާއި އެމް.ޑީ.ސީން ބޭނުން ބޭނުމަކީ އިއުލާނުކޮންޓްރެކްޓު ނުވުމާއި، ދަފުތަރު ހުށަހެޅުނު ނުވުމާއި، އަދި އެމް.ޑީ.ސީގެ ރައްދު ހުށަހެޅުމާއި އެއްގޮތަށް އަދަދުކޮށްފައި ނުވާކަން ބިޑް ޖެހިފައިވާ ފުރިހަމަ އޮތް ހިނދު، މަޢުލޫމާތު ގޮތުން މައްސަލަ ބަލައި ބާރުގެ ބަޔާންކުރެވިފައި ކޮންޓްރެކްޓުގެ އެގްރީމަންޓުގައި ވާނީ އިޢުލާން ބަޔާންކުރެވުނު ބަޔާންކޮށްފައިވާއިރު ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުރާކަމަކަށް. އެމް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން މުޙައްމަދު ނާޒިމް ހުށަހެޅި ސިޕްލައި، ކޮންޓްރެކްޓް އެކްސެޕްޓެންސް (Counter offer) އެއްކަން ސިޓީގެ ނަންބަރު ބެލެވުމުން އެނގޭކަމަށާއި[18]، ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި އެއީ ކުރިއަށްގެންދާ ރައްދު ކުރަހާލުމަކީ ބާޒާރު ގޮތުން އިސްތިލާޙާ ކޮންޓްރެކްޓުގައި ބާރުގެ ވެރިކަމެއް ކުރަންޖެހޭ

---

[17] ޤާނޫނު ނަންބަރު 22/2010

[18] ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ޖުޑިޝަރީ ބީޗް އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. ދިވެހި ދައުލަތު ޤަޟިއްޔާގެ 24.7 ވަނަ ނުކުތާއަށް ރިޢާޔަތްކުރުމުން

ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަ ނުކުރާކަމަށް މުޙައްމަދު ނާއިރުގެ ފަރާތުން އިޤްރާރުވާއިރު، ކޮންޓްރެކްޓެއް ވުޖޫދު ވުމެއް ނެތި މުޙައްމަދު ނާއިރްއަށް ހިމާޔަތް ލިބެންޖެހޭ މަސްލަޙަތެއް ނެތް ކަމަށް އެމް.ޖީ.ސީން ދެކެވޭކަމަށެވެ.

ދެފަރާތުން އެދޭގޮތް

15. މުޙައްމަދު ނާއިރްގެ ފަރާތުން އެދޭގޮތް ކަމަށް ބުނެ ފާހަގަކޮށްފައިވާ އަންނަނިވި ފަދައިންނެވެ.

15.1. މުޙައްމަދު ނާއިރްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓު ހުކުމާ ޚިލާފަށް ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލައަކީ، މުޙައްމަދު ނާއިރްގެ ޙައްޤު އަދި/ ނުވަތަ މަސްލަޙަތު ހިމާޔަތްކުރުމުގެ ގޮތުން ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލައެއްކަމަށާއި، ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލާގައި ދަޢުވާކުރުމުގެ ހައިސިއްޔަތު (locus Standi) މުޙައްމަދު ނާއިރްއަށް ލިބިގެންވާކަން ކަނޑައަޅައި،

15.2. ދެފަރާތް ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވެފައި ނެތަސްވެސް ހުށަހެޅިފައިވާ ދަޢުވާކުރުމުގެ ހައިސިއްޔަތު (locus Standi) މުޙައްމަދު ނާއިރްއަށް ލިބިގެންވާކަން ކަނޑައަޅައިދިނުމަށް ކަނޑައެޅުން ޤާބިލުކަންހުރިކަމާއި،

15.3. މަދަނީ އިޖުރާއާތުގެ ޤާނޫނު[19]ގެ 110 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ 4 ވަނަ ނަންބަރަށް ރިޢާޔަތްކޮށް މި މައްސަލައަކީ މިހާރު ހުކުރެއްވިފައިވާ ގޮތަށް ސިވިލް ކޯޓުގެ ހުކުމާ ޚިލާފަށް ބަލައި ކުރިއަށް ގެންދެވޭނެ މައްސަލައެއް ނޫންކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމާއި، މައްސަލަ ބަލައިގަތުން ނުވާނެ ގޮތަށް ވުޖޫދުގައި ނޯޓިސް، މަދަނީ އިޖުރާއާތުގެ ޤާނޫނު[20]ގެ 20 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފުވާކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުން،

---

[19] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

[20] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

15.4. މުޙައްމަދު ނާއިފްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލައަކީ، ސިވިލް ކޯޓު ހުޅުމާލެ ޑިވިޜަންއަށް އެމައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ލިބިގެންވާ މައްސަލައެއްކަމަށާއި، މުޙައްމަދު ނާއިފްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލައިގެ ދަޢުވާއަށް ރައްދު ދޭންޖެހޭ މައްސަލައެއްކަމަށް ކަނޑައަޅައިދީ،

15.5. އިސްތިއުނާފު ކުރެވޭ މައްސަލާގައި ކޮށްފައިވާ [illegible] [illegible]، މައްސަލަ [illegible] [illegible] ސިވިލް ކޯޓު ހުޅުމާލެ ޑިވިޜަންއަށް [illegible] ކޮށްދިނުމެވެ.

16. އެމް.ޓީ.ސީގެ ފަރާތުން [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، އިސްތިއުނާފީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ސިވިލް ކޯޓުން ކޮށްފައިވާ [illegible] ބަދަލު ގެނައުން [illegible] [illegible] އަދި [illegible] [illegible] [illegible] ކަނޑައަޅައިދިނުމަށެވެ.[21]

ޝަރީޢަތުން ފާހަގަކުރެވުނު ކަންތައްތައް:

17. މިގޮތުގައި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އިސްތިއުނާފީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކަނޑައަޅަން [illegible] ކަންތައްތަކަކީ

17.1. ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞް [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]؟

17.2. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކޯޓުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [22] [illegible] [illegible]؟

17.3. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ކޯޓުގެ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [23] [illegible] [illegible]؟

---

[21] އެމް.ޓީ.ސީ ގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ އިސްތިއުނާފީ [illegible] [illegible] [illegible] 5- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[22] [2021] SC 56

[23] 2013/SC-A/27

ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާ ގުޅޭ ސުވާލު އުފެއްދުން

18. ކަމުގެ އިޚްތިޞާޞް ލިބިގެންވާ ކޯޓަކަށް ދަޢުވާއެއް ހުށަހަޅުއްވާއިރު، އެ މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ލިބިގެންވާ ކޯޓު ކޯޓުން ބަލަންޖެހޭ ކަމަށް މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ[24] 99 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ) ގެ (3) ވަނަ ނަންބަރުގައި ކަނޑައެޅިފައިވެއެވެ. މީގެ އިތުރުން، ދަޢުވާ ލިބޭ ފަރާތަށް ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞަށް އިޢުތިރާޟުކުރުމުގެ ފުރުސަތު މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ލިބިގެންވެއެވެ.

19. އެގޮތުން، މިފަދަ ހުށަހެޅުމުގެ ފުރުސަތު ލިއްބައިދީފައިވަނީ، އެޤާނޫނުގެ 110 ވަނަ މާއްދާއިންނެވެ. އެގޮތުން އެމާއްދާގެ (ށ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވަނީ އަންނަނިވި ފަދައިންނެވެ.

> ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތުން ދަޢުވާއާ ޖަވާބުދާރީވުމުގެ ކުރިން، އެ ދަޢުވާ ބަލަނީ، އެ ދަޢުވާއާމެދު [illegible] ނިންމުމުގެ އިޚްތިޞާޞް އެ ކޯޓަށް ލިބިގެންނުވާކަމަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ނުވަތަ އާންމު އުސޫލުން އެފަދަ މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް އެ ކޯޓަށް ލިބިގެންނުވާކަމަށް، އެ ދަޢުވާގައި އެ ކޯޓުން އެ މައްސަލަ ބަލައިގެންނުވާނެ ސަބަބެއް ވުޖޫދުގައިވާ ކަމަށް ފެނިއްޖެނަމަ، ދަޢުވާއަށް ރައްދުދިނުމުގެ ބަދަލުގައި، އެ ދަޢުވާ ބާޠިލުކުރުމުގެ ނުވަތަ ކުރިއަށްގެންދިޔުމުގެ މައްސަލަ ކޯޓުން ކަނޑައަޅައިދިނުމަށް އެދި ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތުން ކޯޓަށް ހުށަހެޅިދާނެއެވެ.

20. މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ[25] 20 ވަނަ މާއްދާގައި "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު ސުވާލު އުފެއްދުން" މާނަކޮށްދީފައިވަނީވެސް ހަމަ ދާދި އެއް އިބާރާތަކުންނެވެ.[26] މިދެމާއްދާއަށް ބަލާއިރު ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު ދަޢުވާ ލިބޭ ފަރާތުން ސުވާލު އުފެއްދިދާނެ ދެ ގޮތެއް ބަޔާންކޮށްފައެވެ. އެއީ (1)

---

[24] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

[25] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

[26] "ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު ސުވާލު އުފެއްދުން" ކަމަށް ބުނެފައި އޮތަސް، މަދަނީ ދަޢުވާއެއް ހުށަހެޅިފައިވާ ކޯޓަކަށް އެ ދަޢުވާ ބަލައި [illegible] ނިންމުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ލިބިގެންނުވާކަމަށް ދަޢުވާލިބޭ ފަރާތުން ޤަބޫލުކުރާނަމަ، ނުވަތަ އާންމު އުސޫލުން އެފަދަ މައްސަލަ ބެލުމުގެ އިޚްތިޞާޞް ކޯޓަކަށް ލިބިގެންނުވާކަމަށް، އެ ކޯޓުން އެ މައްސަލަ ބަލައިގެންނުވާނެ ސަބަބެއް ވުޖޫދުގައިވާކަމަށް ޤަބޫލުކުރާނަމަ، ދަޢުވާއަށް ރައްދުދިނުމުގެ ބަދަލުގައި، ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާމެދު ސުވާލު އުފެއްދުމެވެ.

އިޚްތިޞާޞް ނެތް މައްސަލައަކަށް (no juristiction[27]) (2) ޢާންމު އުޞޫލުން ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞް އޮތް ނަމަވެސް މައްސަލައިގެ ހިމެނޭ ޙާލަތުގެ ސަބަބުން އިޚްތިޞާޞް ދިބިޔައިންވާ މައްސަލަތަކެވެ. (not exercise its jurisdiction)[28]

21. ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞް ނުހިނގާ މައްސަލަތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނިދާނެ ޙާލަތްތަކުގެ މިސާލުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނެނީ، ސަރަޙައްދީ (ޓެރިޓޮރިއަލް) އިޚްތިޞާޞް ނެތުމާއި، ސަބްޖެކްޓް މެޓަރ ޖުރިސްޑިކްޝަން ނެތުން ފަދަ ޙާލަތްތަކެވެ. މިސާލަކަށް ދުސްތޫރީ މައްސަލަތައް ސުޕްރީމް ކޯޓަށް ހުށަހެޅުން ފަދަ ކަންތައްތަކެވެ. ދެވަނަ ޙާލަތުގެ މިސާލަކީ، ޢާންމު އުޞޫލުން ހުށަހެޅޭ އެއްބަސްވުމާ ދުވަސް ހުރި މައްސަލައެއް އެހެންނަމަވެސް ކުރިން ފައިސަލާކުރެވިފައިވާ ޤަޟިއްޔާއެއް ކަމުގައިވާ މައްސަލަ ނުބެލުން ފަދަ ކަންތައްތަކެވެ. މިކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ދަޢުވާ ހުށަހެޅުމުގައި އިޖުރާއީ ގޮތުން ފުރިހަމަވާންޖެހޭ ކަންތައްތައް ފުރިހަމަ ނުވާނަމަ ވެސް އެފަދަ ދަޢުވާ ބާޠިލުކުރުން ވެސް ހިމެނެއެވެ. ސިވިލް ކޯޓުން ބަލައި ނިންމާފައިވާ މައްސަލައަކުން[29] ބެލުމުން މިފަދައިން ދާއިރާގެ ޕްރޮސީޖަރ ކުރުމުންދާ ފަރާތްތަކުގެ އިން، މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނާ އެއްގޮތަށް އިނގިރޭސި ވިލާތުގެ[30] ސިވިލް ޕްރޮސީޖަރ ރޫލްސް ގައިވެސް ބަޔާންކޮށްފައިވާ މިފަދައިން ކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

22. މިމައްސަލައިގައި އުފުލިފައިވާ ސުވާލަކީ، ދަޢުވާކުރުމުގެ ސިފައެއް ނެތް ކަމަށް ބަލައި އިޚްތިޞާޞްއާ ގުޅޭ ސުވާލު އުފެއްދިދާނެތޯ އެވެ. ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **މުޙައްމަދު އިބްރާހީމްދީދީ ވ. އޮފީސް އޮފް ކޮމިޝަނަރސް ކޮމިޝަން އިލެކްޝަންސް އިދި ދ ވަޒީފާއެއް**[31] ޤަޟިއްޔާގައި ކޯޓުން މަދަނީ ދަޢުވާއެއް ކުރުމަށްބަލައި ކޯޓަށް ހުށަހަޅާއިރު، ހުށަހަޅާ ފަރާތްތަކުގެ ބައެއް ނުވަތަ މަސްލަހަތަށް ހިމާޔަތްކުރުމަށް ހުށަހަޅާ

---

[27] Civil Procedure Rules 1998 (United Kingdom)

[28] އިބިދު

[29] [314-CVCHD-2022_CAN.pdf (civilcourt.gov.mv)]

[30] Civil Procedure Rules 1998 (United Kingdom)

[31] [2021] SC 56

މައްސަލައެއް ކަމުގައި ވާން ވާނެ ކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ[32] 99 ވަނަ މާއްދާގައި ދަޢުވާއެއް ހުށަހެޅުމުން ކޯޓުން ފުރަތަމަކަނޑައަޅަންޖެހޭ އިޖުރާއަތުގެ ބާބުގައި ދަޢުވާ ކުރުމާއި ދަޢުވާ ލިބިގަތުމުގެ ޙައިސިއްޔަތު ލިބިގެންވާތޯ ބެލުން ހިމެނެއެވެ.

23. ބުނެވުނު އުސޫލުތަކާއި އެހެނިހެން ޖުރިސްޑިކްޝަންތަކުގައި[33] ޢަމަލުކުރާ އުސޫލުތަކަށް ބަލާއިރު، LOCUS STANDI ނުވަތަ “legal standing” އަކީ ކޯޓުގެ އިޚްތިޞާޞާ ގުޅުން ހުރި ކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ދަޢުވާކުރުމުގެ ސިފަތް ނެތި ހުށަހަޅާ ދަޢުވާއެއް ކޯޓުން ބަލައި ކުރިއަށް ނުގެންދިއުމަށް ނިންމާ ނިންމުމެއް ވާނީ، މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ[34] 20 ވަނަ މާއްދާއާއި 110 ވަނަ މާއްދާގައި ބުނާ ފަދަ އިޚްތިޞާޞާ ގުޅޭ ސުވާލު އުފެއްދިދާނެ ބާވަތެއްކަމުގައި ދެކެމެވެ.

ލޯކަސް ސްޓޭންޑައި އޮތް ތޯ ބެލުން

24. ލެޓިން ބަހުން އައިސްފައިވާ ލޯކަސް ސްޓޭންޑައި މި ބަހުގެ ގ ތަރުޖަމާ މާނައަކީ، “place to stand” ނުވަތަ މައްސަލަ ކޯޓަށް ހުށަހަޅާ ދަޢުވާކުރުމުގެ ސިފަތެވެ. މާނައަކީ ދަޢުވާ ހުށަހަޅާ ފަރާތައި ދަޢުވާއާމެދު ގުޅުމެއް އުފެއްދި މަސްލަޙަތެއް އޮތުމެވެ. ހުށަހެޅިފައިވާ މައްސަލައިގެ ނަތީޖާއާ ސީދާ ގުޅުންހުރި އެކަށީގެންވާ މަސްލަޙަތެއް direct and substantial interest އޮތުމެވެ.[35] ދަޢުވާކުރާ ފަރާތައި ދަޢުވާ ލިބޭ ފަރާތައި ގުޅުވައިދޭ މަސްލަޙަތެއް އޮތުމެވެ.

---

[32] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

[33] ***Bank of Am., N.A. v. Kuchta***, 141 Ohio St.3d 75, 2014-Ohio-4275, 21 N.E.3d 1040, ¶ 22. "[A] party's lack of standing vitiates the party's ability to invoke the jurisdiction of a court—even a court of competent subject-matter jurisdiction—over the party's attempted action."
And "[s]tanding is certainly a jurisdictional requirement * * *
A.g. Fed v. A.g. Lagos state *(2017) 8 nwlr (pt 1566) 20 at 55 para d,* the Supreme Court held that the question whether a plaintiff has locus standi to bring an action in the first place raises an issue of jurisdiction.

[34] ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021

[35] At common law a party may institute proceedings and seek relief if it has locus standi (legal standing). Legal standing has two constituent elements. The first is the capacity to sue and be sued. The second is a direct and substantial interest in the outcome of a particular litigation. If the party that institutes proceedings seeks to enforce

25. މިފަދައިން ޤާނޫނީ ސިފަތު ނެތި ހުށަހަޅާ ދަޢުވާއެއް ކޯޓަށް ނުގެންނެވުމުގެ މައިގަނޑު ބޭނުމަކީ، ގުޅުމެއް ނެތް ހަސަދަށް ދަޢުވާތަކެއް އިޖުރާއީގޮތުން ހުއްޓުވުމެވެ.[36] މިފަދަ ގުޅުމެއް ޤާއިމުވާ މިންގަނޑު މައްސަލައިގެ ބާވަތުން ތަފާތުވެދާނެއެވެ. ވަކި ހައްޤެއް ތަންފީޒުކުރުމަށް ހުށަހަޅާ ދަޢުވާއެއްގައި އެހައްޤުގެ މައްޗަށް އެފަރާތުގެ މަސްލަހަތު އޮތް ގޮތް ހާމަކޮށްދޭންވާނެއެވެ. ވަކި މަސްލަހަތެއް ރިޢާޔަތްކުރަން އެދޭނަމަ އެމަސްލަހަތު އުފެދޭގޮތާއި ރިޢާޔަތްކުރެވޭ ޤާނޫނީ މަރުކަޒަކީ ކޮބައިކަން ދަޢުވާއިން އެނގެން ޖެހެއެވެ. މިއީ، ހުށަހަޅާ ދަޢުވާއާ އެދޭ ހައްޤާއި މައްސަލައިގެ ހަޤީޤީގޮތުން ގުޅުމެއްގެ މައްޗަށް ބިނާވާކަމެވެ.

26. އިސްތިއުނާފުން ބެލެވެމުންދިޔަ މައްސަލައިގައި ކަންފަރާތާ ގޮތް ބަލާއިރު، މުޙައްމަދު ނާއިފްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓަށް ހުށަހެޅި ދަޢުވާ ފޯމުގައި މުޙައްމަދު ނާއިފްގެ ފަރާތުން މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ޤަރާރުކޮށްފައިވެސް، ބީލަމަކަށް ކުރިމަތިލައި ބީލަން ކާމިޔާބުވިކަން އެންގުމަށް ފަހު އިތުރު ޝަރުޠުތަކާއި ހިމަނާފައިވާކަމާއި، އެޝަރުޠުތަކުގައި ނުހިމެނުން ކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށެވެ. ހުށަހެޅިފައިވާ ދަޢުވާ ފޯމުން މުޙައްމަދު ނާއިފް ބީލަން ކުރިމަތިލީ ކަމާއި،[37] ބީލަން ކާމިޔާބުވިކަން އެންގިކަމާއި،[38] އެންގުމުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ، ޑިޕޮޒިޓްފައިސާ މަތިން ފުރިހަމަކޮށްފައިނުވާތީ ގަނޑުވިއުމުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމުގެ ފުރުސަތު ގެއްލިފައިވާކަން އެޗް.ޑީ.ސީގެ ފަރާތުން އަންގާފައިވާކަން އެނގެއެވެ.

---

a right, it must show its interest in the right sought to be enforced. If it seeks to protect a particular interest, it must establish the nature of the interest and that it is protectable in law at its instance. Tulip Diamonds FZE v Minister for Justice and Constitutional Development and Others, [2013] 5 LRC 705

[36] Meaning 'standing in courts' is a procedural barrier to frivolous and vexatious litigations; a place for standing, a right to interfere; the plaintiff's special interest in the proceedings; a nexus between a party and the party against whom the matter is brought to court; See *Government of Malaysia v Lim Kit Siang* "1988" 2 MLJ 12

[37] އެޗް.ޑީ.ސީ ނަންބަރު HDC(161)-MKS/PRV/2022/1805 (12 ޖޫން 2022)

[38] އެޗް.ޑީ.ސީ ނަންބަރު HDC(161)-MKS/PRV/2022/2710 (18 އޮގަސްޓް 20222)

27. އެހެންކަމުން، ދަޢުވާ ލިބޭ ފަރާތާއި އެފަރާތާއި އޮތް ގުޅުމާއި ދަޢުވާގެ ނަތީޖާއިން އެފަރާތުގެ މަސްލަހަތަށް އަސަރުކުރާނެ ފުދުކަން ބޮޑު މަސްލަހަތެއް އޮތް ކަން އެނގެއެވެ. އެހެންކަމުން، މިދަޢުވާ އުފުލުމުގައި ކޯޓަށް [illegible] ނުލިބޭ ކަމަށް ސިވިލް ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވަނީ، ދަޢުވާ ކޯޓުގައި ހިމަނާފައިވާ އެންމެހައި ވާޖިބާތަކަށް ޝާމިލް ގޮތުގައި ބެލެވިގެންކަމުގައި ނުދެކެވެ. މިމައްސަލައިގައި ދަޢުވާ ކޯޓުގައި އުފައްދާފައިވާ [illegible] ތެރޭގައި ދަޢުވާގެ ދުވަހުގައި ހިނގާފައިވާ މުއާމަލާތްތަކުގެ ޤާނޫނީ ނަތީޖާއާ ގުޅޭ [illegible] ވުރެ ގިނަ [illegible] ހިމެނޭކަމަށް ބެލެވެއެވެ.

28. ސިވިލް ކޯޓަށް ހުށަހެޅުނު ދަޢުވާ ކޯޓުން ބަލާއިރު، ދަޢުވާ ބިނާކޮށްފައިވާ މައިގަނޑު ވާޤިއާތަކީ، [illegible] ހުރި ވާޤިއާތަކެވެ. މިއީ، [illegible]

29. [illegible]

ފަނޑިޔާރު ޙުސައިން މަޒީދުގެ ރައުޔު:

30. ފަނޑިޔާރު ފާތިމަތު ފަރްހީނާގެ ރައުޔަށް އަޅުގަނޑު ތާއީދު ކުރަމެވެ.

ފަނޑިޔާރު ޙަސަން ޝަފީޢުގެ ރައުޔު:

31. ފަނޑިޔާރު ފާތިމަތު ފަރްހީނާގެ ރައުޔަށް އަޅުގަނޑު ތާއީދު ކުރަމެވެ.

އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ އިޖުރާއަތު ބަޔާންކޮށްދިނުން

32. މިޤަޟިއްޔާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގައި ޙުކުމްކުރުމުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގައި މި ޤަޟިއްޔާ އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ ޙައްޤު މައްސަލައިގެ ޚަސްމުންނަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އާންމު އުޞޫލެއްގެ ގޮތުން[39] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓަށް މައްސަލަ އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ހުށަހަޅަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުން ނިންމުނުތާ 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައެވެ.[40] މި މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ކޮޕީ ޙަވާލުނުކުރެވިއްޖެނަމަ، އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ މުއްދަތު ގުނަން ފަށާނީ ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ކޮޕީ ޙަވާލުކުރާ ދުވަހުން ފަށައިގެންނެވެ.[41] އެހެންކަމުން، ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ކޮޕީގެ ދޫކުރުމުގެ ކުރިންވެސް އިސްތިއުނާފު ހުށަހެޅިދާނެއެވެ.[42]

---

[39] މިކަމުގައި ދެވޭ އިސްތިސްނާ މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު (ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021)ގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައެވެ.

[40] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު (ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021)ގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ)

[41] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު (ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021)ގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ)

[42] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނު (ޤާނޫނު ނަންބަރު 32/2021)ގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ)

- **ޙުކުމް:**

ދެންފަހެ، އިސްވެ ބަޔާންވެދިޔަ ކަންކަން އެފަދައިން ހުރުމާއެކު، ސިވިލް ކޯޓު ހުޅުމާލެ ޑިވިޜަންގެ ނަންބަރު 2022-CVCHD-291 ގެ ޤަޟިއްޔާގެ ނިންމުން ބާޠިލުކޮށް ކަނޑައަޅައި، މ.ނައިސްޓްރީމް، ކ.މާލެ، މުޙައްމަދު ނާހިރު ނަޒީބުގެ ފަރާތުން ހުޅުމާލެ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ކޯޕަރޭޝަން ލިމިޓެޑްގެ މައްޗަށް ރައްދުވާ ގޮތަށް ހުށަހެޅި މައްސަލައިގައި ދަޢުވާކުރުމުގެ ސިފަ މުޙައްމަދު ނާހިރު ނަޒީބަށް ލިބިގެންވާކަމަށް ކަނޑައަޅާ، އެގޮތުގެ މަތިން މިމައްސަލަ އަލުން ބެލުމަށްޓަކައި، ޤާނޫނު ނަންބަރު 22/2010 (ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކޯޓުތަކުގެ ޤާނޫނު) ގެ 46 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގެ ދަށުން، މި މައްސަލަ ސިވިލް ކޯޓު (ހުޅުމާލެ ޑިވިޜަން) އަށް ތަޙްވީލުކޮށް، މިމައްސަލަ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގައި ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ އިއްތިފާޤުން ޙުކުމްކޮށްފީމެވެ.

މިޤަޟިއްޔާ ބަލައި ޙުކުމް ކިޔީ:

ފަނޑިޔާރު ހުސައިން މަޒީދު ފަނޑިޔާރު ޢާއިޝަތު ޝުޖޫނު ފަނޑިޔާރު ހުސައިން ޝަހީދު

(ރިޔާސަތު)